

ועשית הישר והטוב

1 דברים ו', י"ח רש"י ורמב"ן

הישר והטוב הוא פשרה ולפנים משורת הדין - והרמב"ן הסביר שבנוסף למצוות פרטיות שבין אדם לחבירו צותה התורה להתנהג בישרות בכל עסקיו עם אחרים.

הענין של ועשית הישר והטוב מופיע בסוגיות שונות בש"ס והגדרותיו משתנות מסוגיא לסוגיא. הענין הראשון שהביא רש"י הוא זה של פשרה -

בגמ' מצינו מחלוקת אם נכון לדיינים להציע לבעלי דין פשרה במקום לפסוק להם דין -

2 סנהדרין ו' ע"ב, ר"א בנו של רבי יוסי הגלילי... השיב מעון, ורש"י ותוד"ה אבל אהרן

לפי ר"א בנו של ריה"ג כיון שבאו לפני בי"ד חל על הבי"ד חיוב לפסוק דין ואין מקום לפשרה - וזו מדת משה רבינו שהיה הדיין, אבל אהרן היה פוגש אותם לפני שהגיעו לבי"ד ומפשר ביניהם.

3 שם, רבי יהושע בן קרחה... זה ביצוע, ושם, אמר רב... בעיתו' (ז' ע"א)

הלכה כרבי יהושע בן קרחה שמצוה לדיין לפתוח בפשרה דהיינו להציע לבעלי הדין את הברירה או לפשרה או לדין.

וא"כ - מצוה לעודד פשרה קודם שמגיעים לדין, וגם כשמגיעים לדין על הבי"ד להציע פשרה.

4 מגילה כ"ח ע"א, שאלו תלמידיו את רבי נחוניא... מממוניה'

הויתור בממון הוא סגולה לאריכות ימים - וכמו המחילה לאלו שפגעו בו. הנהגת איוב ויתר מפורשת ברש"י בבבא בתרא -

5 ב"ב ט"ו ע"ב, א"ר אבא בר שמואל... משלו' ורש"י

לפי רש"י לא היה מדקדק בדבר, שאינו ממון' - דהיינו דבר מועט (חצי פרוטה).

6 רמב"ם פרק ה' דעות הי"ג

התלמיד חכם צריך לוותר לאחרים במשא ומתן ומוחל לחייבים לו.

וא"כ - המצוה הראשונה הכלולה בועשית הישר והטוב היא לוותר ולהתפשר גם כשברור שהדין עמו, ויש גם מצוה מצד אחרים לעודד לפשרה וזו מדת אהרן, ויש גם מצוה לדיין להציע פשרה וזו מדת דוד המלך ע"ה ונלמד מ'אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם'.

הענין השני שהזכיר רש"י הוא לפנים משורת הדין -

7 ב"מ ל' ע"ב, רבי ישמעאל ברבי יוסי... ולא עבדו לפנים משורת הדין'

רבי ישמעאל ברבי יוסי שילם לו לזה שהיה סוחב עצים על שנמנע מלהטעין עליו מפני שלא היה לפי כבודו - וזו לפנים משורת הדין. וכאן בגמ' כתוב שהמקור לענין לפנים משורת הדין הוא, אשר יעשון'.

8 רמב"ם פרק י"א גזלה ואבדה ה' י"ז

הרמב"ם למד שבכלל, לפנים משורת הדין' הוא גם להחזיר אבדה איפה שאינו לפי כבודו - אחרת לא היה רבי ישמעאל משלם לו. ולשון הרמב"ם, ההולך בדרך הטוב והישר' משמע שהוא בכלל ועשית הישר והטוב.

9 רא"ש פרק אלו מציאות סי כ"א, ויראה לי... שאין חיוב', והחכם... בכבודו'

לפי הרא"ש אין לו לזקן לזלול בכבודו כדי לעשות לפניו משורת הדין אלא ישלם לו כמו שעשה ר' ישמעאל ב"ר יוסי.

10 שו"ע חו"מ סי' רס"ג ס"ג ורמ"א, וסי' ער"ב ס"ג ורמ"א
השו"ע פסק כמו הרמב"ם והרמ"א כמו הרא"ש.

11 ב"ק צ"ט ע"ב, איתמר המראה דינר... משורת הדין' (ק' ע"א) ורש"י
רבי חייא שילם לה על שטעה למרות שעל פי דין היה פטור - וגם כאן הביאה הגמ', אשר יעשו'ן זו לפניו משורת הדין.

12 ב"מ כ"ד ע"ב, רב יהודה הוה שקיל... שטבעה בים'
שמואל השיב לרב יהודה שמחזירים אבידה גם לאחר יאוש - לפניו משורת הדין, ואילו רב נחמן בתשובתו לרבא לא הזכיר את ענין לפניו משורת הדין.

13 ב"מ פ"ג ע"א, רבה בר בר חנן תברו ליה... תשמור' ורש"י
רב פסק לו לרבה בר בר חנן שלא לתבוע מהסבלים לשלם על החבית ששברו, וכשנודע לו שהם עניים אף אמר לו לרבה בר בר חנן לשלם להם את שכרם - ופי' רש"י לפניו משורת הדין - אלא שהגמ' כאן הביאה פסוק אחר -

14 תוס' ב"ק ק' ע"א ד"ה לפניו משורת הדין

התוס' רצו ללמוד שברבה בר בר חנן לא חייבוהו מתורת לפניו משורת הדין מפני שלפניו משורת הדין שייך דוקא כשאחרים חייב והוא פטור אבל אין, לפניו משורת הדין' באופן שאין חיוב, אבל התוס' דחו את הסברא מכח הגמ' שחייבה השבת אבידה לאחר יאוש בתורת לפניו משורת הדין, ומסקנתם של התוס' היא שלא חייבוהו מדין לפניו משורת הדין מפני שהיה לו היזק גדול מחמתם.

הנה, ראינו בכמה גמרות איך הורו לקיים את ה, לפניו משורת הדין' -

15 רא"ש פרק אלו מציאות סי' ז', רב יהודה הוה שקיל... לעשות לפניו מש"ה'

הרא"ש למד שבכל הגמרות שהורו לעשות לפניו משורת הדין לא היו כופין אותו לקיים.

16 מרדכי ב"מ סי' רנ"ז, מצא כאן וכו'... היה עשיר'

לפי המרדכי כופין לעשות לפניו משורת הדין - חוץ מאיפה שהוא עני. (ובכך הסביר למה הורה רב נחמן לרבא ש, הרי אלו שלו' ולא אמר לו להחזירו.)

17 ב"י חו"מ סי' י"ב ס"ה, וב"ח שם ד"ה איתא בסוף האומנים

הב"י תמה על דברי המרדכי ואילו הב"ח כתב שהמנהג הוא שכופין לקיים לפניו משורת הדין אם הוא עשיר.

18 רמ"א חו"מ סי' י"ב סוף ס"ב

הרמ"א הביא את שתי הדעות.

19 רמ"א חו"מ סי' שי"ב ס"א וביאור הגר"א אות י' ,...בהג"ה'

הגר"א למד שכאן הכריע הרמ"א כמו הרא"ש שאין כופין אבל מבקשים ממנו לעשות לפנים משורת הדין.

20 שו"ע חו"מ סי' רנ"ט ס"ה ורמ"א, ביאור הגר"א אות ט"ו וש"ך ס"ק ג'

דברי הרמ"א נלקחו מהמרדכי שהסביר למה לא הורה רב נחמן לעשות לפנים משורת הדין - מפני שהמוצא היה עני- ויכול להיות שהרמ"א הבין שגם הרא"ש לא יחלוק על זה אף שאין מקור לדברים, והש"ך הביא את שיטת המרדכי בלבד ומשמע שכן רצה לפסוק.

21 פתחי תשובה חו"מ סי' י"ב אות ו'

מסקנת הפ"ת היא שאין המנהג לכופ על לפנים משורת הדין.

עוד דין שהוא בכלל ועשית הישר והטוב הוא ענין, בר מצרא'

22 ב"מ ק"ח ע"א, אמר רב האי מאן דאחזיק ביני אחי... בעיני ה' ורש"י

הלוקח מהמלך קרקע ליד קרקע אחר שבעליו רצה את הקרקע שזה לקח מסלקים אותו ממנו מדין ועשית הישר והטוב. (דין בר מצרא על כל פרטיו תופס סימן ארוך בשו"ע - חו"מ קע"ה)

23 ב"ב ה' ע"א, רוניא זבן... לצללא, רש"י, ואל תסלקהו ותוד"ה ארבעה לצלא, ...בדין'

לפי רש"י גם בדין בר מצרא יש הבדל בין עני לעשיר, ולפי התוס' אחרי שתקנו חז"ל דין בר מצרא אין הבדל בין עני לעשיר.

24 ב"מ ק"ח ע"ב, שכיני העיר ושכיני שדה... חכם קודם' ותוד"ה שכיני העיר

התוס' לומדים שכאן חידשה הגמ' סדר קדימה איפה ששני בני מצרא רוצים לקנות.

25 רמב"ם פרק י"ד שכנים הל' ה', ומג"מ, ועניין דין בר המצר...'

הרמב"ם למד הפוך ששניהם אינם בני מצרא והרמב"ם הוסיף שדיני קדימה השנויים כאן הם לכתחלה בלבד. והמג"מ הסביר ש,ועשית הישר והטוב' הוא כלפי בין אדם לחבירו - מקביל למצוות קדושים תהיו בבין אדם למקום - שיש להתנהג באופן ישר וטוב גם כשהיה אפשר להתנהג אחרת בדין - ובאופנים מסויימים קבעו חז"ל מהו הישר והטוב ואף קבעו שמדרבנן אם עבר ולא עשה כן חייב לחזור בו - וזה דין בר מצרא.

1 דברים ו, י"ח רש"י ורמב"ן

(יח) וְעֲשִׂיתָ הַיָּשָׁר וְהַטּוֹב בְּעֵינֵי יְהוָה לְמַעַן יֵיטֵב לָךְ וּבָאתָ וּרְשַׁתָּ אֶת־הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע יְהוָה לְאַבְתָּיָה:

הישר והטוב. זו פסרה לפניס משורמ הדין:

צמד על דם רצף (שם פסוק טז), לא תקלל חרש
ס פסוק יד, מפני שיכה פקום (שם פסוק לב),
וכיוצא בהן, חזר לומר בדרך כלל שיעשה הטוב
והישר בקל דבר, עד שיגנס בזה הפשרה ולפנים
משורת הדין, וכגון מה שהזכירו בדינא דבר
מצרא (ב"מ קח), ואפלו מה שאמר (יומא פו). פרקו
נאה ודבורו בנתח עם הבריות, עד שאקרא בקל
ענין תם וישר:

(יח) ועשית הישר והטוב בעיני ה'. על דרך הפשט
יאמר תשמרו מצוות השם ועדויותי וחקתי
ותבונן בעשייתן לעשות הטוב והישר בעיניו בלבד.
ולמען ייטב לך, הבטחה, יאמר פי בעשותך הטוב
בעיניו ייטב לך, כי השם מטיב לטובים ולשירים
בלבבותם:

ולרבותינו בזה מדרש יפה, אמרו זו פשרה ולפנים
משורת הדין. והפונה בזה, כי מתחלה
אמר שתשמרו חקתי ועדויותי אשר צוה, ועתה
יאמר גם באשר לא צוה תן דעתך לעשות הטוב
והישר בעיניו, כי הוא אוהב הטוב והישר:
וזה ענין גדול, לפי שאי אפשר להזכיר בתורה
כל הנהגות האדם עם שכניו ורעיו, וכל
משאו ומתנו ותקוני הישוב והמדינות כלם, אכל
אחרי שהזכיר מהם הרבה, כגון לא תלך רכיל
(ויקרא יט טז), לא תקם ולא תטר (שם פסוק יח), ולא

2 סנהדרין ו' ע"ב ורש"י ותנוד"ה אבל אהרן

*ד"א בנו של רבי זוס הגלילי
אומר אסור לבצע וכל הבצוע היו חוטא וכל
המברך את הבצוע הרי זה מצאן ועל זה
נאמר °בתצע בך נאין ה' אלא *יקוב הדין
את ההר *שנאמר °כי המשפט לאלהים הוא
וכן משה היה אומר יקוב הדין את ההר
אבל אהרן אהב שלום ורחף שלום ומשים
שלום בין אדם לחבירו שנאמר °תורת אמת
היתה בפינו ועולה לא נמצא בשפתיו
בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון

אבר אהרן - פי' כיון שלא היה
דין ולא היה הדין כל לפניו
אלא לפני משה ודאי לדליה שרי :

אסור לבצע - מכבד לדין אסור לניינס לבצע: ספנדך - המשכה:
אכל אסור אוככ שלום ורחף שלום - (לאכיון שהיה שומע מחלוקת
ביניהם קדם שיטול לפניו לדין היה רחף אחריהן ומסיל שלום
ביניהן: טורפ אפס וגו' - משתעי
באהרן כי שפתי כהן ישמרו דעה
וגו' (מלאכי ב):

רבי יהושע בן
 קרחה אומר 'מצוה לבצוע שנאמר °אמת
 ומשפט שלום שפמו בשעריכם והלא במקום
 שיש משפט אין שלום ובמקום שיש שלום
 אין משפט אלא איהו משפט שיש בו
 שלום הוי אומר זה ביצוע וכן בדוד הוא
 אומר °ויהי דוד עושה *משפט וצדקה
 והלא כל מקום שיש משפט אין צדקה
 וצדקה אין משפט אלא איהו משפט שיש
 בו צדקה הוי אומר זה ביצוע

אמר רב הלכה כרבי יהושע בן קרחה אני *הוא רב הונא תלמידה דרב הוה כי הוה
 אתו לקמיה דרב הונא אמר להו אי דינא בעיתו אי פשרה בעיתו מאי מצוה נמי דקאמר רבי יהושע בן קרחה
 *מצוה למימרא להו אי דינא בעיתו אי פשרה
 בעיתו

שאלו תלמידיו
 את רבי נחוניא בן הקנה במה הארכת
 ימים אמר להם מימי לא נתכבדתי בקלון
 חברי ולא עלתה על מטתי קללת חברי וותרן
 בממוני הייתי לא נתכבדתי בקלון חברי כי
 האדרב הונא דרי מרא אכתפיה אתא רב
 תנא בר חנילאי וקא *דרי מיניה א"ל אי
 רגילת דרית במאתוך דרי ואי לא אתייקורי
 אנא בזילותא דידך לא ניהא לי ולא עלתה
 על מטתי קללת חברי כי הא דמר ונמרא כי
 הוה סליק לפורייא אמר שרי ליה (ג) לכל
 מאן דצערן וותרן בממוני הייתי *דאמר מר
 איוב וותרן בממוניה הוה שהיה מניח פרומה
 לחנוני מממוניה

סי' מנסג פולס נוסן ס'י
 פרוטס לחנוניי מי שיט לו מלאכה
 מועטת למטות אומר לפוטל חיי
 פרוטס חיי טתן לך ונלך אלל חנוני
 ונקטה בפרומה ככר או בליים ומחלוק
 וחיוב ויתרה לחיי השני משלו וטתן לו
 כל הפחמה שהיה רע בעיניו לרקק
 בדבר קל שליט ממון :

איך אבא בר שמואל ז' איוב וותרן בממוני היה מנהגו של עולם נותן חצי
 פחומה לחנוני איוב ויתרה משלו

ג' משאו ומתנו של תלמיד חכם כאמת ובאמתנה . אומר על לאו ועל תן הן .
 מדרקק על עצמו בחשבון ינותן ומותר לאזורים כשיקח מן ולא ידקק עליהן . ונותן דמי המקח לאלתר *ואינו נעשה
 לא ערב ולא קבלן ולא יבא בהרשאה . (אינו) מחייב עצמו בדברי מקח וממכר במקום שלא חייבה אותו תורתו . כדי שיעמר
 בדברו ולא ישגור . ואם נתחייבו לו אחרים בדין מאריך ומחל להן ומלוה חונן . ולא ירד לתוך אומנות חבירו . ולא יצר
 לאדם לעולם בחייו . כללו של דבר יזהר מן הגרדפים ולא מן הרודפים *מן העלבים ולא מן העלבים . ואדם שעושה כל
 המעשים האלו וכיוצא בהן עליו הכתוב אומר ויאמר לי עבדי אתה ישראל אומר כך אחרת :

רבי ישמעאל ברבי יוסי היה קאזיל באורחא פגע ביה ההוא גברא היה דרי פתכא דאופי אתבינהו וקא מתפח א"ל דלי לי אמר ליה כמה שוין א"ל פלגא דזוזא יהיב ליה פלגא דזוזא ואפקרה הדר וכה בתו הדר יהיב ליה פלגא דזוזא ואפקרה חזייה דהוה קא בעי למיהדר למזכיה בתו א"ל לכולי עלמא אפקרנהו ולך לא אפקרנהו ומי הוי הפקר כי האי גוונא והתנן* בש"א הפקר לעניים הפקר וב"ה אומרים אינו הפקר עד שיהא הפקר לעניים ולעשירים בשמימה אלא רבי ישמעאל ברבי יוסי לכולי עלמא אפקרנהו ובמלחא בעלמא הוא דאוקמיה והא רבי ישמעאל ברבי יוסי זקן ואינו לפי כבודו היה ר' ישמעאל ברבי יוסי* לפנים משורת הדין הוא דעבד דתני רב יוסף והדעת להם זה בית חיים את הדרך זו גמילות חסדים [א] * (אשר) ילכו זה ביקור חולים בה זו קבורה ואת המעשה זה הדין אשר יעשון זו לפנים משורת הדין: אמר ר' [ב] (אשר) ילכו זה ביקור חולים היינו גמילות חסדים לא נצרכה אלא לבן גילו דאמר ר' [ג] * בן גילו נוטל אחד מששים בחליו ואפי' הבי מבעי ליה למיזל לגביה בה זו קבורה היינו גמילות חסדים לא נצרכה אלא לזקן ואינו לפי כבודו אשר יעשון זו לפנים משורת הדין דאמר ר' יוחנן לא חרכה ירושלים אלא על שדנו בה דין תורה אלא דיני דמצוותא לדינו אלא אימא* שהעמידו דיניהם על דין תורה ולא עבדו לפנים משורת הדין:

זין יהוילך בדרך הטוב והישר ועושה לפנים משורת הדין מחזיר את האבדה בכל מקום אע"פ שאינה לפי כבודו:

ויראה לי כיון שפסוקי תורה לא הזקן שאין לו ללגלל בכבודו חסור הוא לגבי דידיה שמלגלל לכבוד תורה במקום שאין חייב. והאכס שכל לעשות לפנים משורת הדין יורה ממנו ויעשה כמו שפסק רבי ישמעאל ב"ר יוסי. אבל אין לו היתר ללגלל בכבודו.

ג ה ההולך בדרך הטוב והישר ועושה לפניו משורת הדין מחזיר את האבידה בכל מקום ואע"פ שאינה לפי כבודו : הגה [ג] ויש מולקין ה [ג] ולאסרין להמיר הואיל ואינו לפי כבודו אלא אם רואה כינוס לפניו מן השורה ויגש מכיסו (טור בכס הרא"ש סי' רע"ב) :

ג ה [ה] וכן אם היה זקן שאין דרכו לפרוק ולטעון הואיל ואינה לפי כבודו פטור (טור ס"ח) וזה הכלל כל שאילו היתה שלו היה פורק וטוען ה"ז חייב לטעון ולפרוק בשל חבירו ; ואם היה חסיד ועושה לפניו משורת הדין אפי' היה הנשיא הגדול וראה בהמת חבירו רובצת תחת משאה של תבן או של קנים וכיוצא בהם פורק וטוען עמו ו (וי"ט מולקין כזה כמו שכתבנו [א] לעיל סוף סימן רס"ב) (טור ס"ט בכס הרא"ש) :

איחמר יהמראה דינר לשולחני

ונמצא רע תני תרא אומן פטור הדיוט דייב ותניא אידך בין אומן בין הדיוט חייב אמר רב פפא כ"י תניא אומן פטור כגון דנבו ואיסור דלא צריכי למיגמר כלל אלא במאי טעו טעון כסיכתא דרתא א"ד התיא שעחא דנפק מתותי סיכתא הדיא איתתא דאחויא דינרא לרבי חייא אמר לה מעליא הוא למרד אתאי לקמיה ואמרה ליה אחותיה ואמרו לי בישא הוא ולא קא נפיק לי אמר ליה לרב זיל חלפיה ניהלה וכתוב אפנקסי דין עסק ביש ומאי שניא דנבו ואיסור דפטורי משום דלא צריכי למיגמר רבי חייא נמי לא למיגמר קא בעי רבי חייא *לפנים משורת הדין הוא העבר *כרתני רב יוסף ודוודעת להם זה

בית חיהם את הדרך זו נמילות חסדים ילכו
זו ביקור חולים בה זו קבורה את המעשה זה
הדין אשר יעשו זה לפנים משורת הדין

- פטרסא דינר :
- לדעת אם טוב הוא ויקבלט מחבירו :
- דני וליפור - שולחני אומניו הי :
- טעו כסיכסא דתי - שפסל כמעטב והעמידו טרה אחרס ועדיין לא היו בקיאין בה : סיכסא - קוי"ץ
- בלע"ז : רב שומר גניו של רבי
- חייל דודו הוי : דין פסק ביש - סחורה רעה היא שגל פסקי חס
- אזי מטסד שלא היה לי לרשותה :

רב יהודה הוה שקול ואויל בתריה דמר שמיאל בשוקא רבי דיסא א"ל מצא כאן ארנק מהו אמר ליה הרי אלו שלו בא ישראל ונתן בה סימן מהו א"ל חייב להחזיר תרתי אמר ליה י"לפנים משורת הדין כי הא דאבהו דשמיאל אשכח הנדבדבא ואוהדינהו למייהו לבתר תריסר יודו שתא לפניו משורת הדין רבא הוה שקול ואויל בתריה דר"ג *בשוקא דגלדא ואמרי לה בשוקא דרבנן א"ל מצא כאן ארנק מהו א"ל הרי אלו שלו בא ישראל ונתן בה סימן מהו אמר ליה 'הרי אלו שלו והלא עומד רצוח נעשה כצווח על ביתו שגנבל ועל ספינתו ששבעה בים

רבה בר בר *חנן תברו ליה הגוה שקלאי חביתא דתמרא שקל לגלימיהו אתו אמרו לרב אמר ליה הב להו גלימיהו אמר ליה דינא הכי אמר ליה אין *למען חלך בדרך טובים יהיב להו גלימיהו אמרו ליה עניי אנן וסודיזנן כולה יומא וכפינן ולית לן מדי אמר ליה זיל הב אנריהו א"ל דינא הכי אמר ליה אין *וארתוח צדיקים תשמד :

- שקולא - טסאז
- סחיות וסכנו ליה שלא במקום
- תרון וכפטיסה אז נמי כדגלא :
- בדרך טובים - לפניו משורת הדין :
- וארמוס נדיקים פטמור - ספייה
- דקלא הוא :

לפנים משורת הדין עבד כדתני [רב יוסף] והודעת להם וגו'.
 והך ברייתא מיימי נמי בפרק אלט מליאות (ב"מ דף נ:)
 גבי זקן ואיט לפי כבודו ורבי ישמעאל בר' יוסי לפני משורת הדין
 עבד כדתני ס' אבל בסוף פרק האומנים (שם דף מ.). גבי רבה בר
 רב הונא דסקלינה לגלימיהו דהנה
 שקולאי לא מיימי לה אלא מיימי למען
 חלך בדרכי טובי ומפ' הר"י מארלייני"ש
 דלא שייך לפני משורת הדין אלא
 בדבר שאחרים חייבין וזה פשור כמו
 רבי חייל דהכא ור' ישמעאל ברבי
 יוסי באלו מליאות (שם דף נ:). אבל
 בהאיא דרבה בר רב הונא אין חילוק
 ביט לבין אחרים ואין נראה דבפרק
 אלו מליאות (שם דף נד: ושס*) אמר
 דעבד לפני משורת הדין גבי הא
 [ראב"ה] דשמאלא שכחינהו לאך חמרי
 במדברא אהרינהו למרייהו לכתר
 תריסר ירחי שתא ובהיא פסרי
 כ"ע וי"ל דבהנהו שקולאי לא שייך
 לפני משורת הדין כיון שעשו לו
 חזק גדול בפשיעה ששיברו לו חבית
 של יין:

* רב יהודה אה שקל
 ואיל בהיה דמר שמואל בשוקא דבי דייסח חמר ניה מלא כאן ארנקי מהו. אמר ליה
 רבי אלו שלו. בא ישראל ונתן בה סומנים מהו. אמר ליה חייב להחזיר. הרהו.
 פטר ליה לפני משורת הדין. כי הא ראב"ה דשמואל אשכח הני חמרי במדברא
 אהרינהו למרייהו בתר תריסר ירחי שתא. אחר שגמול בהו בניהו לשומן שנים עשר
 מהו. והיה יוכל להחזיר הדמים כדלמריק לקמן בפרקין דלאר שנים עשר חדש שם
 דמיטן ומיתן ועשה לפני משורת הדין והחזיק בעמלן. דאמר רב יוסף (לקמן נ:)
 והודעת להם זה [ז'] בית חייבם. את הדין ז' גמילות חסדים. ילכו ז' ביקור חולים.
 זה ז' קטורה. ואת המעשה זה הדין. אשר יעשו לפני מש"ה. ולא דכייפי ליה
 דאין סדין לעשות לפני מש"ה.

מלא
 כאן וס' אמר לו הרהי אמרת רבי אלו שלו והדר אמרת חייב להחזיר אצל לפני
 משורת הדין וס' ולא כחנא נמי" בפ' הגזל [יר"ל דהייג משמע לפני משורת הדין]:
 בהרא חייב בבא ללא ידי שמים וכיון דחזיק דהו כייפי לכו הכי כדאיהא ס"פ האומנין
 גם אן כייפין למיעבד לפני משורת הדין אם היטלת בידו לעשות* [יר"ל מהא פשיר]:
 דהי רב יוסף והודעת להם את הדין וגו' ואמר ר' יוחנן לא נחמיה יושלים אלא בשביל
 שהעמידו דבריהם על דין הורה ולא עשו לפני משורת הדין וכן פסק הראב"ן ואב"ה
 דכייפין לכו לעשות לפני משורת הדין: *נעשה כחוח על ביתו וס' נראה לראב"ה הא
 דלא כייפין להם לעשות לפני משורת הדין אפשר שהמלא היה עמי ובעל אבדיה היה עשיר:

ב) [ה] כתב רבינו ירוחם (ני"א ח"ד ע'): בשם הרא"ש (ני"מ פ"ג סי' ז) אין כופין על לפניו משורת הדין ופשוט הוא צעיר. וממהני על מה שכתב המרדכי בפרק שני דמליעא (סי' רמ) דכייפינן למעבד לפניו משורת הדין ומהנך עובדי (בי"ק קי"ח, בי"מ כ"ד: פג.) דמייתי ראייה מנייהו לא זכר בהם כפיה. עיין במהרי"ק שורש (ט"ו) [ט'] (ע"ג):

איתא בסוף האומנים (בי"מ פג.) בעובדא דרנב

בר בר חננל דתגרו ליה הני שקולאי חביפא דתמרא שקל לגלימיהו אמא (א"ל) [נאמרין] לרב אמר ליה הב להו גלימיהו אמר ליה דינא הכי אמר ליה אין למען חלך בדרך טובים (משלי ב כ) [ומייתי לה רבינו לקמן בסימן ד"ש (ס"א). ופירש רש"י בדרך טובים לפניו משורת הדין עכ"ל. משמע דרב הוה כייף ליה לרבה בר בר חננל דאם לא כן מאי קאמר ליה דינא הכי אם לא בא לכופו ואף על גב דהתוספות פרק הגזל קמא (בי"ק ק. ד"ה לפנים) ופרק אלו מליאות (בי"מ כד: ד"ה לפנים) פירשו דמשום לפניו משורת הדין לא הוה ליה להפסיד אלא מקרא דלמען חלך בדרך טובים מכל מקום בעל כרחך שמעינן דכופין על דבר שאינו חייב בו מן הדין וכן במא"א ארנקי בשוק בפרק אלו מליאות (ס"ט) דקאמר חייב להחזיר משום לפניו משורת הדין לפחות משמע חייב להחזיר בצל ללא ידי שמים כדאמר פרק הגזל בתרא (בי"ק קי"ח). אממתניתין דהאומר לחבירו גולמך וכו' דחייב בצל ללא ידי שמים דאם לא כן מאי חייב ולכן פסק המרדכי (בי"מ סי' רמ) דכייפינן ליה למיעבד לפניו משורת הדין אם היכולת בידו לעשות שהוא עשיר ושכן פסק ראב"ן (בי"מ ע"ו ע"ד) ואפי' העויר וכן כתב באגודה בפרק אלו מליאות (סי' ג) ח"ל חייב להחזיר משום לפניו משורת הדין וכן אנו נוהגים להחזיר וכן פסק ראב"ן וראב"ה דכייפינן להחזיר היכא דהמונא עשיר עכ"ל. מיהו צ"מ יוסף (מח"ס ה) הביא דברי הר"ר ירוחם בשם הרא"ש דאין כופין על לפניו משורת הדין וכמו ח"ל ופשוט הוא צעיר וממהני על מה שכתב המרדכי דכייפינן למיעבד לפניו משורת הדין דהנך עובדי דמייתי ראייה מנייהו לא זכר בהם כפיה עכ"ל ולימא אלא הנהו עובדי מיירי בכפיה דפירשתי [ו] וכן נוהגים בכל בית דין בישראל לכוף לעשיר בדבר ראוי וכוון ואף על פי שאין הדין כך ואפשר דהר"ר ירוחם בשם הרא"ש נמי לא קאמר אלא צאינו עשיר והיכא דאין ליה הפסד ממון אפילו צאינו עשיר הוה ליה מדת סדום דזה נהנה וזה לא חסר והכל מודים דכופין כדאימא סוף פרק קמא דתמרא (סוף דף י"ז) ובפרק גט פשוט (שם דף קס"ח). ואפשר דמכלן דקדק הר"ר ירוחם דדוקא על מדת סדום כופין אבל כדאיכא הפסד ממון אין כופין מיהו יש לומר דאין זה אלא צאינו עשיר ופוק חזי מאי עמא דבר ומהרי"ק באורש משיעי (ע"ג) האריך דין כפיה על מדת סדום:

(ואין צ"ד יכולין לכוף ליכנס לפניו משורת הדין
אע"פ שנראה להם שהוא מן הראוי) (בי"מ בשם ר"י ובשם הרא"ש) [ו] (ח)
(") [ס] וי"ח (מרדכי פ"ג דמליעא) :

(בי"מ) [ח] °המשכיר בית לחבירו וכתוך הזמן רוהה לבנותו ג' אין יכול
לכופו גלחא (ה) אפי' לבית [ה] יפה [ס] ממנו גם להכניס פועלים
לבית לבנותו [י] מיהו מבקשים מן השוכר לעשות לפניו משורת הדין
(מרדכי רכ"ב) :

[י] מיהו כו'. שם זהו דלא כמיש כפ"ג דתמ"ג ומש"ל סי' י"ב פ"ב דתמ"ג

ה ל אע"פ שמן הרין במקום שרוב עכו"ם מצויים אפילו נתן ישראל בה סימן (ג) אינו חייב להחזיר טוב וישר לעשות יב לפניו משורת הרין [י ב] להחזיר לישראל שנתן בה סימן (ט"ו) [סו] (ואם הוא פני ובעל חבירה עשיר א"ל לעשות לפניו משורת הרין) :

[סו] ואם כו'. כי כפרדכי שם וכפי שפוטו שני דכייפין לעשות לפניו חייב להחזיר וכן כפי' האומנין ופ"ל סי' יב סי' כ' כפי' וכו' הא דרין וסא דרפכ"ל כפי' שפוטו כו': (ליקוט) ואם הוא כו'. ז"ל כפרדכי שם חייב להחזיר א"ל לפניו חייב וכו' וכו' כפי' דכ"ל חייב ככל ללח"י"ש וכפי' האומנין אלמא דכייפין וכי' רחבין ורחבייה וסא דחמרי' נעשה כלוזה על ביתו ולא כייפין כר' לראבי"ה דאפשר שפוטו היה עני ובעל חבירה עשיר (פ"כ):

(ג) אינו חייב להחזיר כו' מרדכי פי' אלו מציאות בשם ראבי' וז"ל אגודה פי' אלו מציאות וכו' אלו נוהגים להחזיר וכ"פ ראבי"ה וראב"ן דכייפין להחזיר היכא דהמונא עשיר עכ"ל וכ"ת בראב"ן דל"ב ע"ג ע"ש :

[ו] ויש חולקין. עכ"ה דעוהו להלכה כהוה חולקים דכייפין למיעבד לפניו משוה"ד אם היכולת בידו לעשות שהוא עשיר וכתב וכן נוהגים בכל בית בישראל לכוף לעשיר בדבר ראוי וכו' ופ"ש שחין הרין כך ואפשר דהר' ירוחם כשם הרא"ש נמי לא קאמר אלא נאוינו עשיר כו' ופוק חזי מאי עמא דבר ע"ש וכן תשמע דעה הש"ך לקמן סי' רנ"ט סק"ג ע"ש וע' בהומיס סק"ד שכ' דהך כפייה היינו בדברים שאומרים לו חייב אהה לעשות כן ואם אינך שומע אהה עבריון אכל כ"ע מודים דאין כופין בשועים וכידו וכדומה כיון דאין שורת הרין כך כו' ותענה י"ל דגם הרא"ש מודה לזה ואין כלן מחלוקת כלל ע"ש וכ"כ בהשו' שבוי' ח"א סי' קס"ח ודלא כהשו' י"ל סי' פט דמסיק להלכה דכופין ע"י שמתח' וזה אינו ע"ש וע' בהשו' ח"ס ח"ד סי"ס רל"ג הזכיר שם דברי הל"ל סי' פט הנ"ל ותשמע קלם שמשכים עלמו ע"ש. וע' בהשו' שכ' יעקב חת"כ סי"ס כ"ט כהב על גזון דשם דמה שרלה רב אי' לחייב הכע"ד חשום לפניו משו"כ ואפי' לכוף ע"פ דברי הב"ת שני דנוהגים בכל בית לכוף לעשות דבר ראוי וכו' כו'. אין דעתו מסכמת עמו כלל חדא דהב"ת גופיה לא כתב כך אלא כעשיר כו' ועוד הלא רמ"א העתיק כל המנהגים ונמקום שיש מנהג כתב וכן נוהגין וכלן הביא שני דעות דעה א' כסתם ודח"כ ויש חולקין וידוע היכא שכתב כן דעם ראשונה הוא עיקר ואפי' דין גמור היכא דיש מחלוקת אין מוליאין מהמוחזה ואפי' אחר הרוכ דיעות אין הולכין דיכול המוחזק לומר קים לי וכתב הוא איפכא דרוב דעות דפסקו דאין כופין הס עיקר כו' ונפרט בזה"ל ח"ו ליהן רשות לכ"ד לילך אחר הסכרות כדי לכוף להוליא חמון לפניו משוה"ד ע"כ אין דעהי כלל עם הרב הל"ל כו' עכ"ד. ואפשר דגם הוא ז"ל לא קאמר אלא לפי מה שרלה דעת הב"ת לכוף בשועין או ע"י שמתח' אכל בדברים ללד גם הוא מודה ונפרט היכא שזכר בפוסקים חייב לפניו משוה"ד ועמ"ל סי' רנ"ט:

אמר רב יהודה *אמר רב האי מאן דאחייק בני אחי וביני שותפי הציפא הוי סלוקי לא מסלקינן ליה ורב נחמן אמר 'נמי מסלקינן ואי משום דינא דבר מצרא לא מסלקינן ליה נהרדעי אמרי 'אפילו משום דינא דבר מצרא מסלקינן ליה משום שנאמר 'ועשית הישר והטוב בעיני ה'

בני אחי . עדה העומדת ליקח במסקא תדעת שני אחים כשזכין לה מלאך ומלאך : ואי משום דינא דבר מצרא . אם אינן לא אחים ולא שותפים אלא מחמת מלכות בלא על המחזיק האומרים לנו הי"ט מלפנים ליקחהו שאלו לריבין לקרקע טובו לכל אחד לקטת בסמוך לו ולא ליקח במקום אחר : לא מפלגינן ליה . דלא ליכנס לן לדינא דבר מצרא כלל : ועשים טישר וספונ . דבר שאי' אהה נהסר כ"כ שאמאל קרקעות בתמיה אחר ולא פטריח על בו האמר לכות עכו"ם חולקין :

ארבעה

לללא וד' ללללא. חגי שמעתי ללא רלעטן
עני ולללא רלעטן עשירי וקד אמר לו ארבע
ככרוח גריכין לרלעטן עני למאלכות
בימו ליום כמו שגריכין לעשיר זה עני
הוא ונריך לו השדה לפרנסה וכסס
שאחה אומר לו הסתלק מעלי בדינא
דבר מלרא משום ועשיית הישר והטוב
קד חגי אומר קך עשה ישר וטוב לעני
זה ואל תסלקהו

הוניא זבן ארעא אמיצרא רבינא
סבר רבינא לסלוקי משום דינא דבר מצרא
א"ל רב ספרא ברין דרב ייבא לרבינא אמרי
אינשי ארבעה לצלא ארבעה לצלא:

ארבעה ללא כו'.
לפירוש הקונטרס מקשה ר"ס [הא] אין
מרחמים בדין

שכיני העיר ס'. הא מילתא
בדין הקדמה קמיירי
כשנייהם מלריס ושק עיר מלרן
מלד העיר שיש לו שדה אחורי בימו
הסמוכה לזו ושקן שדה שיש לו שדה
רחוקה מן העיר הסמוכה לזו :

שכיני העיר
ושכיני שדה שכיני העיר קודמין *שכן
ותלמיד חכם תלמיד חכם קודם קרוב ותלמיד
חכם תלמיד חכם קודם

ך כל הרוצה למכור קרקע ובאו
שנים כל אחד מהן אימרו אני אקח בדמים אלו ואין אחד מהן בעל המצר . אם היה האחד
שיושבי העיר והאחד משכני השרה שכן העיר קודם . שכן ות"ח ת"ח קודם . קרוב ות"ח
ת"ח קודם . שכן וקרוב השכן קודם שגם זה בכלל הטוב והישר היא . קדם אחד וקנה
[ט] וזה ואין חבריו שראוי לקדם לו יכול ללוקק הויאיל ואין אחד מהן בעל המצר שלא
צו חכמים בדבר הזה אלא [ז] דרך חסידות ונפש טובה היא שעושה כך :

וענין דין קן המצר הוא מהוהא
החמייה נחמה בחקק מדום האדם ובהנהגו
בעולם כללים בהחיות קדושים סביו והכוונה
כמו שהמרו ז"ל קדם עמך כשפך לך שלא
יסא שפוק אחר החלום וכן אמרה ועשים
טיגר והטוב והכוונה שהנהג בהנהגה טובה
וישרה עם בני אדם ולא יסו סן הדאוי בכל
זה ללוקק כרטיס לתי שמלות יהודה הס בכל
פס וכל זמן וכל ענין ובהכרח חייב לעשות
קן ומדום האדם והנהגו מתחלטה לפי הזמן
והאישים וההנמים ז"ל כחכו קנת פריטיס
משיליס וטלים סחה כללים אלו ומסה שפמו
אוחס בדין גמור ומסה לכתולה דרך חסידות
והכל מדבניהם ז"ל ולזה אמרו חביצין דבני
דודים יומר פיינה של מורה שאלמר כי מונים
דודיך פין :